

MODELUL TÂNĂRULUI ÎN OMILIILE DESPRE MACABEI ALE SÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

Remus Onișor*

Abstract: The model of a young man in John Chrysostom's Homilies on the Maccabees. The custom of reciting a panegyric at the celebration of a Martyr-Saint was also an occasion for the religious community to reunite. In his sermons on the Maccabean martyrs, Saint John Chrysostom finds sufficient motives in their way of life to guide and advise the young Christians of his time. The predecessors and the heroes of faith represent a constant example of life for those who live in the midst of so many challenges. The youth of today may wonder how they can keep their faith in a world that tries to deny or discredit it. The connection point between yesterday and today is the sincere belief, the assertion of Christian values and the dignity of a healthy tradition. Saint John Chrysostom uses the example of the Maccabees martyrs as fertile ground of faith, self-control and a balanced and respectful education model. His sermon begins with an explanation of the biblical text and continues with the moral catechism of young people. Christians in Antioch from that period were proud of the glory and the faith of local ancestors. The intention of worthiness is explained in a particular way. The good example is beneficial in the lives of believers. The purpose of the sermon is to strengthen the adhesion of the listener to the values of christian tradition. The young Maccabees are noble beings, with a noble education, received from a noble mother. The mother is also an example of courage, self-control and sovereign mind. The model for the young generation of today, reverberated from a biblical and patristic tradition is this: steadfastness in an ever-changing world.

Keywords: *Young people, model, John Chrysostom, mother, faith, honor, steadfastness, responsibility.*

Preliminarii

În majoritatea îndemnurilor făcute de către slujitorii Bisericii tinerilor, se are în vedere exemplul înaintașilor și dragostea pentru credință și neam. Același lucru îl face și Sfântul Ioan Gură de Aur în omiliile sale despre *Martirii Macabei*. Găsim acolo un răspuns religios

* PhD, Associate Professor, Faculty of Orthodox Theology at University “1 Decembrie 1918” in Alba Iulia.

la întrebările actuale privind valoarea și rostul vieții, precum și un apel către Dumnezeu pentru cei năpăstuiți. Exemplul primit de la înaintași oferă o explicație a identității noastre creștine, din perspectiva veșniciei. Cei ce cugetă, gândesc și făptuiesc trebuie, uneori, să afle și din exemplele biblice și patristice cum e să trăiască în mijlocul atâtor provocări ce vin și stăruie în viața Bisericii.

Sfântul Ioan Hrisostom încearcă și reușește în Omiliile despre martirii Macabei să răspundă la niște întrebări: cum e să supraviețuiești și să trăiești într-o lume care încearcă să nege dreptul la credință, ba chiar să-l distrugă. Răspunsurile sunt coerente, iar ideile și sentimentele – materie primă a intelectualului – ne arată și cum a reușit să-i învețe, pe contemporani și de ce nu și pe noi, cum se pot rezolva problemele legate de credință, de viața religioasă, probleme ce nu puteau fi nici evitate și nici amânate.

În vremurile acelea, oamenii îndurau ostilitatea, uneori murind din pricina ei, fără să poată face ceva pentru a-l schimba pe celălalt. Sau dacă face ceva o face în ultimă instanță, când moartea e inevitabilă, iar el rămâne model de răbdare, devotament, credință și demnitate. Marele predicator creștin ne transmite în aceste Omilii o învățătură care străbate veacurile și devine mereu actuală, deși contextul și istoria mult s-au schimbat. Trebuie să învățăm că e datoria, mai ales a celor tineri, să încerce să producă o schimbare în atitudinea celui indiferent, necredincios, nepăsător și autonom.

Punctul de legătură, între ceea ce a fost atunci și ceea ce este astăzi, este definit și exprimat de termenul integrare. Iar aceasta o facem prin credința serioasă și prin afirmarea valorilor creștine tradiționale, care conferă și echilibru și demnitate și valoare.

Tinerii de ieri și de azi caută să afle de ce trăiesc și cum trebuie să-și afirme credința primită de la înaintași, de la Biserica din care fac parte.

Ei, ca tineri au dreptul la o viață interioară împreună cu Dumnezeu? Ce înseamnă a fi sfânt? Cum să-L cunosc pe Dumnezeu? Ce crede El despre mine? Sfinții Părinți ne mai pot învăța ceva?

Biserica mai are un mesaj actual pentru noi, care trăim în alte împrejurări și cu alte provocări decât părinții noștri?

Exemplele biblice și patristice au întotdeauna darul de a ne convinge.

Marele predicator creștin și cetatea sa

Antiohia (Siriei) a fost al treilea oraș ca importanță al Imperiului Roman¹. Marea metropolă a Orientului Apropiat², situată la aproximativ 500 km. N de Ierusalim, a fost întemeiată de către Seleucus I Nicator († 281 î.d.H.) în jurul anului 300 î.d.H.³ Aici adepții lui Hristos au primit pentru prima dată numele de creștini⁴ (F.Ap. 11,26).

Populația Antiohiei a fost întotdeauna amestecată, iar istoricul evreu Iosif Flaviu precizează că Seleucizii i-au încurajat pe evrei să vină în acest oraș, acordându-le „drepturi depline de cetățenie”⁵. Seleucizii și romanii⁶ au ridicat aici temple mărețe și clădiri impunătoare⁷, iar mai târziu alți conducători au întemeiat școli de

¹ Capitala Imperiului, Roma și marele oraș egiptean Alexandria ocupau primele două locuri (v. G. Downey, *A History of Antioch in Syria: From Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton, New York, 1962).

² În prezent orașul se numește Antakya și se află pe teritoriul Turciei (v. *Dicționar Biblic*, Oradea, Edit. Cartea Creștină, 1995, p. 51).

³ Cetatea siriană a fost cea mai importantă dintre cele 16 Antiohii întemeiate de Seleucus în onoarea tatălui său (*Ibidem*).

⁴ Folosirea acestui nume atesta faptul că la Antiohia „poporul creștin”, pentru prima dată a fost văzut ca o sectă dizidentă de iudaism (v. R.E. Brown, A. Fitzmyer, R.E. Murphy, *Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură*, vol. VIII, Edit. Galaxia Gutenberg, 2007, p. 611).

⁵ Flavius Josephus, *Antichități iudaice*, 2, București, Edit. Hasefer, 2001, XII, III, 1, p. 76.

⁶ Antiohia a căzut în anul 64 î.d.Hr. în mâinile generalului roman Pompei (v. A.J. Festugière, *Antioche païenne et chrétienne. Libanius, Chrysostome et les moines de Syrie*, Paris, Edit. de Baccard, 1959, p. 17 u.).

⁷ Orașul număra în epoca romană o populație de aproximativ 500.000 de locuitori (v. G. Downey, *A History ...*).

retorică, biblioteci și biserici. Din aceste motive orașul Antiohia a fost numit „Parisul secolului al IV-lea”, pentru splendoarea arhitecturală și „Viena secolului al IV-lea”, pentru cultura sa⁸. Sfântul Apostol Pavel a avut strânse legături cu Antiohia. De această cetate sunt legate primele semne ale creșterii episcopatului monarhic, model care va deveni predominant în lumea creștină. Renumitul episcop martir „Sfântul Ignatie „se plângea de faptul că, Biserica de aici, era încercată de ereticii care negau realitatea izbăvitoare a Patimilor și a morții lui Hristos⁹, și implicit faptul că Iisus a fost o ființă trupească¹⁰.

Unul din primii și cei mai influenți teologi-episcopi din Antiohia a fost Teofil, care a scris tratatul său *Către Autolic* (aproximativ 180)¹¹. El este printre primii care încearcă să elaboreze o teologie trinitară și un sistem de exegeză în cadrul unei apologii publice, pentru credința creștină. Nu ezită să se folosească de învățătura iudeoelenistică a Logosului, de exegeza, morala și apologetica iudaismului¹².

⁸ v. Ierom. Policarp Pîrvuloiu, *Introducere la Sf. Ioan Gură de Aur. Predici la sărbători împărătești și Cuvântare de laudă la sfinți*, ediția a II-a, col. P.S.B., 14, nr. 2, București, Edit. Basilica, 2015, p. 9.

⁹ S-a discutat mult pentru a se stabili dacă Sfântul Ignatie Teoforul combate, în epistolele sale, o singură tendință, în care s-ar uni dochetismul și practicile iudaice, sau două. Sunt unii teologi care vorbesc și de o a treia, în care predicatori itineranți contestă funcția episcopală (v. Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, I, Iași, Edit. Polirom, 2001, p. 125-129).

¹⁰ Această învățătură dochetistă a determinat o replică puternică din partea Sfântului Ignatie, care a generat în gândirea patristică un larg proces, menit să evidențieze realitatea și caracterul sacramental al întrupării lui Hristos (v. E. Decreet, *Le paix de l'Eglise d'Antioche d'après les Lettres ignatiennes*, *Revue des Sciences Religieuses*, nr. 83(2), 2009, p. 201-207).

¹¹ Din această lucrare reiese că Biserica antiohiană era încă puternic influențată de curentele intelectuale iudaice (v. C. Moreschini, E. Norelli, *Istoria literaturii ...*, I, p. 232-234).

¹² v. N. Zeegers, *Les trois cultures de Théophile d'Antioche*, în B. Pouderon, J. Doré (ed.) *Les apologistes chrétiens et la culture grecque*, Paris, Edit. Beauchesne, 1998 (*Theologie Historique*, 105, p. 135-176).

În această perioadă a sosit în oraș gânditorul encratit¹³ Tation care va colaționa textele evanghelice în lucrarea sa celebră *Diatessaron*¹⁴. El apare ca un propovăduit plin de pasiune pentru multe segmente de creștini, vorbitor de siriacă¹⁵ din Biserica antiohiană¹⁶.

În timpul persecuției lui Decius (249-251)¹⁷ a fost martirizat aici celebrul episcop Vavila, iar după restabilirea păcii, monumentul său a devenit un important loc de pelerinaj pentru creștini¹⁸. Episcopul martir Vavila reprezintă, în ochii antiohienilor, pe cel ce spune adevărul și are curajul de a-l înfrunța pe împărat, dar și forța calmă, venită din puterea de a-și stăpâni patimile¹⁹. În anul 350 moaștele sale au fost mutate în cartierul Daphne, lângă un izvor ce avea un caracter sacru. În rândul creștinilor s-a răspândit credința că eșecul împăratului Iulian Apostatul din războiul împotriva perșilor s-a datorat Sfântului Vavila²⁰.

Din Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur reiese că la Antiohia exista „un complex de comunități pline de viață”²¹. În oraș se va

¹³ v. Encratism – encratit în Pr. J.A. McGuckin, *Dicționar de teologie patristică*, Iași, Edit. Doxologia, 2014, p. 144-145.

¹⁴ v. W. L. Petersen, *Tatian's Diatessaron, Its Creation, Dissemination, Significance and History*, în *Scholarship*, Brill, Leiden, 1994.

¹⁵ În perioada patristică Antiohia a fost un oraș bilingv: se vorbea greaca și siriaca.

¹⁶ v. E. Norelli, *La critique du pluralisme grec dans le Discours aux grecs de Tation*, în B. Pouderon, J. Doré (ed.), *Les apologistes ...*, p. 81-120.

¹⁷ J.B. Rives, *Decree of Decius and the Religion of Empire*, *Journal of Roman Studies*, 89, 1999, p. 135-144.

¹⁸ v. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântare la Sf. sfințitul Mucenic Vavila*, în PSB, 14, p. 319-384.

¹⁹ v. M.F. Baslez, *Persecuțiile în antichitate*, București, Edit. Artemis, 2009, p. 191.

²⁰ Împăratul Iulian ar fi insultat memoria sfântului, când a dispus ca moaștele acestuia să fie îndepărtate din vecinătatea templului lui Apollo, deoarece „zeul încetase să mai vorbească”. Creștinii susțineau că Sfântul Vavila îl adusese la tăcere pe demonul Apollo, în timp ce păgânii din Antiohia spuneau că Apollo fusese ofensat de așezarea rămășițelor pământești a unui muritor lângă templul său (v. Daniel Buda, *Creștinii și păgânii în Antiohia sec. II-IV*, Cluj-Napoca, Pressa Universitară Clujeană, 2014, p. 159 u. și 174 u.).

²¹ J.A. McGuckin, *Dicționar ...*, p. 21.

construi o biserică monumentală, de formă octogonală, cu rol de catedrală. Pe atunci era una din cele mai mari biserici ale lumii creștine.

Antiohia²², bogată în bani și în cultură, păgână și creștină, era locul de baștină al Sfântului Ioan Gură de Aur.

Eroii Macabei

În anul 168 î.d.H. în spațiul evreiesc se produce un eveniment inedit, ce va constitui un șoc pentru iudaismul epocii²³. Pentru prima dată un popor a fost împiedicat să-și practice religia strămoșească, iar acest lucru a dus la declanșarea unui război, al evreilor împotriva ocupantului sirian²⁴. Este așa-numita criză macabeeană, după numele eroului ei Iuda Macabeul. La Ierusalim și în diaspora, criza macabeeană a produs o literatură de propagandă, în scopul atribuirii unui caracter exemplar evenimentelor și personajelor implicate în ele.

Cartea 1 și 2 Macabei dezvoltă tematica „morții eficiente”²⁵, într-un proces de rezistență activă. Catalizatorul luptei de eliberare a fost execuția unor ființe inocente, luptători fără arme și victime civile – bătrâni, mame și copiii – care sunt singurii reprezentați în martirologia macabeeană²⁶. Dacă pentru greci, supliciile care însoțesc execuțiile dezumanizează victima, o smulg din mijlocul comunității și îi șterg amintirea din memoria colectivă, pentru evrei moartea martirilor e una paradoxală, deoarece cel credincios „este socotit între fiii lui Dumnezeu și partea lui între sfinți”, iar el va fi răsplătit de însuși „Domnul cel Atotputernic”, care îi va da „cununa cea strălucitoare” (Înțelep. lui Solomon, 5,5,15,16).

²² Potrivit Sfântului Ioan, Antiohia era formată din 10% bogați, 10% săraci, iar restul de 80% din clase medii (v. Ierom. P. Pîrvuloiu, *op.cit.*, p. 10, 21-4).

²³ v. M.F. Baslez, *Persecuțiile ...*, p. 117.

²⁴ V. P. Schäfer, *Judéophobie. Attitudes à l'égard des Juifs dans le monde antique*, Paris, Edit. Cerf, 2003.

²⁵ v. M. F. Baslez, *Persecuțiile ...*, p. 134.

²⁶ Ch. Batsch, *La Guerre et les rites de guerre dans le judaïsme du deuxième Temple*, Supplements to the Journal for the Study of Judaism 93, Leyde, 2005, p. 263-264.

În orice societate și în orice cultură apare întrebarea multiplă: de ce trebuie să suferim?, care este sensul încercărilor?, de ce murim și ce se întâmplă după?, care este deci sensul vieții?. În acest sens, relatările despre martiri, atât în spațiul iudaic, cât și în cel creștinesc, relevă elaborarea unei antropologii și a unui sistem de valori care contestă modelul elinesc²⁷.

În literatura macabeeană, speranța învierii – învierea trupurilor era de neconceput pentru elini – este legată de experiența persecuției. Cartea 2 Macabei este în chip special preocupată de moartea martirilor și acest fapt hrănește speranța în înviere, cel puțin în istoria celor șapte frați martiri. Cel care moare pentru Lege are speranța nestrămutată, că „Dumnezeu îl va învia cu înviere de viață veșnică” (2 Mac. 7,9)²⁸. Sunt credincioși hrăniți cu speranța în înviere, care vor fi capabili să dea martiri într-un lung șir de persecuții.

Cartea 2 Macabei consideră martiriul o „conduită eroică” și un „exemplu de noblete” pentru tineretul națiunii sale, deoarece se va continua „într-un memorial al valorii”, adică va rămâne un model, nu numai în amintirea tinerilor, ci și în aceea a tuturor credincioșilor unei comunități²⁹. Și mama celor șapte frați Macabei este menită să supraviețuiască „eroic” în memoria colectivă (2 Mac. 6, 28, 31; 7, 20). Eroizarea celor șapte frați și a mamei lor este materializată printr-un monument comemorativ în Antiohia, lucru pe care îl menționează și asupra căruia se oprește, în Omiliile sale, Sfântul Ioan Gură de Aur, antiohian prin naștere și prin cultură. Mucenici Macabei au murit eroic „în numele valorii lor”³⁰. Povestea celor șapte frați Macabei și a mamei lor vor găsi în creștinătatea din Antiohia un teren fertil.

²⁷ v. G. Gnoli, J.P. Vernaut (ed.), *La Mort, les morts dans les sociétés anciennes*, Cambridge University Press, Cambridge, Paris, 1982, p. 44-76. Vezi și J.P. Vernaut, *Le Mort héroïque chez les grecs*, Nantes, Edit. Pleins Feux, 2001.

²⁸ v. O. Mainville, D. Marguerat (dir.) *Résurrection. L'après mort dans le monde ancien et le Nouveau Testament*, Genève-Montreal, Edit. Labor et Fides, 2001, p. 45-72.

²⁹ v. M.F. Baslez, *Persecuțiile ...*, p. 159.

³⁰ *Ibidem*.

Sfântul Ioan Gură de Aur folosește imaginea celor șapte frați ca exemplu de fermitate în credință, de stăpânire a trupului de către suflet, de model de educație și care într-un anume fel prefigurează Biserica.

Atunci când suporți greutățile și provocările acestei vieți, o faci pentru Dumnezeu, urmând modelul lui Hristos; nu trebuie să provoci autoritățile, din orice moment istoric sau context special, ci trebuie să păstrezi o conduită echilibrată și respectuoasă.

Intenția de onorabilitate la marele orator antiohian

Sfântul Ioan Gură de Aur a rostit două Omilii despre Macabei³¹, la Antiohia, reluând apoi tema, într-o omilie despre Eleazar și cei șapte fii, la Constantinopol³².

Alături de comentariile sale asupra întreg Vechiului și Noului Testament, omiliile Sfântului Ioan descriu viața din Antiohia în derularea sa liturgică, marile evenimente și diversitatea practicilor religioase. Anii de luptă împotriva ereticilor de toate felurile, împotriva creștinilor iudaizanți, epoca preoției sale, vor fi marcați de dezvoltarea cultului martirilor, atestat de panegiricile sale despre sfinții antiohieni, printre care figurează și Macabei³³. Predica sa se deschide către subiectele cele mai variate: în primul rând către explicarea textului biblic, iar apoi către catehizarea preoților în plan moral. De o mare însemnătate se bucură analizarea realității sociale a orașului său, Antiohia³⁴. Predicatorul are o inspirație entuziastă și sensibilă la problemele felurite, etice, spirituale, sociale și chiar politice. Reiese,

³¹ Le avem traduse în românește în Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici ...* (PSB 14), p. 443-449, 450-454.

³² în Migne, P.G. 63, 523-530 (în limba franceză o găsim în Raphaëlle Ziadé, *Les martyrs Macabées: de l'histoire juive au culte chrétien*, Boston, Edit. Leiden, 2007, p. 333-344).

³³ v. C. Moreschini, E. Norelli, *Istoria literaturii*, II/1, Iași, Edit. Polirom, 2004, p. 165 u.

³⁴ *Ibidem*.

din predica sa, fervoarea spontană a tinerilor credincioși antiohieni, pentru gloria și mândria locală³⁵.

Întreg exordiu din Omilia 1³⁶ este construit pe tema luminii: sărbătoarea Macabeilor este ziua cea mai luminoasă din an³⁷.

În Omilia a 2-a³⁸ elogiul asupra celor șapte tineri are ca model un „râu din care curge aurul prin șapte izvoare”³⁹.

El face elogiul celor șapte fii care dovedesc o credință plină de onoare și respect⁴⁰, un model de urmat în ceea ce privește curajul mărturieii.

Sfântul Ioan face dovada unei voințe pedagogice deosebite, în care intenția de onorabilitate a credinței unor tineri este în chip special explicată⁴¹. Și așteaptă de la ascultătorii săi, așa cum îi învață cu multă dăruire, fructele învățaturii sale. El face o lungă preaslăvire a capacității lor de înțelegere a cuvintelor pe care li le adresează. Suntem chemați cu toți, credincioși de toate vârstele, luând exemplul celor tineri „să ne ducem în luptă pregătiți și să dobândim bunătățile sale cerești”⁴². Predica și cuvântul de învățătură trebuie să-și găsească împlinirea în viața de zi cu zi a Bisericii. Exemplul bun, onorabil, are efecte benefice pentru viața religioasă a credincioșilor, în special a celor tineri.

Omiliile despre Macabei ale Sfântului Ioan se încadrează în genul de discurs epidectic, care are rolul de a provoca admirația și emulația auditoriului. Vocația principală a acestui tip de discurs este aceea de a ranfora adeziunea publicului la valorile creștine

³⁵ R. Ziadé, *Les martyrs ...*, p. 9.

³⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici ...* (PSB 14), p. 443.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, p. 450 u.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 451.

⁴¹ R. Ziadé, *Les martyrs ...*, p. 184.

⁴² Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici ... (Omilia a II-a la Sf. Macabei)* (PSB 14), p. 454.

recunoscute⁴³. Ori acțiunea socială nu poate lipsi din adunarea onorabilă, ce ascultă cuvântul și-l pune în practică.

Valori și credințe comune care dovedesc o validitate permanentă sunt evidențiate, de marele orator creștin, cu scopul de a demonstra universalitatea exemplului tinerilor Macabei⁴⁴.

Tinerii Macabei sunt caracterizați ca ființe nobile. Iată ce zice Sfântul Ioan: „Frățești sunt luptele, înrudite faptele; iar unde este înrudirea de fapte, acolo nu-i nici întâiul, nici al doilea”⁴⁵. Găsim aici evidențiate nu atât rudenia trupească, materială, ci una spirituală, diferită nu prin naștere, ci prin educație.

Mama, emulație și spirit educațional

Mama joacă un rol important în literatura biblică posteroară Exilului. Același rol important îl joacă mama în viața Sfântului Ioan Gură de Aur. Se știe foarte bine că rămânând văduvă, deși era încă tânără, mama Sfântului Ioan s-a dedicat, cu multă energie, creșterii și educației acestuia. A căutat să-l dea la cei mai buni profesori ai timpului. Se știe, de asemenea, că în secolul IV d.H., desăvârșirea creștină era considerată asceza, iar Sfântul Ioan a încercat-o și el, dar nu imediat, ci după moartea mamei sale, pentru a nu o părăsi pe aceea care s-a jertfit pentru educația lui⁴⁶.

În cartea 2 Macabei mama celor șapte frați martiri este educatoarea lor, îi exhortează și îi încurajează constant, în încercările cu care se confruntă⁴⁷. Ea își face cu succes datoria de a transmite, până la capăt, credința, aducându-le toată puterea și milostivirea Dumnezeuului creator. Iată cum o descrie Sfântul Ioan:

⁴³ v. L. Pernot, *La rhétorique de l'éloge dans le monde gréco-romain*, Paris, 1993, p. 719-720.

⁴⁴ R. Ziadé, *Les martyrs ...*, p. 194.

⁴⁵ *Omilia a II-a la Sf. Macabei ...*, (PSB 14), p. 451.

⁴⁶ v. C. Moreschini, E. Norelli, *Istoria ...*, II/1, p. 162.

⁴⁷ M.F. Baslez, *Persecuțiile ...*, p. 164.

„Să audă mamele aceasta! Să imite vitejia acestei femei, să imite dragostea ei de copii! Să-și crească copiii așa cum i-a crescut și mama aceasta! Nu nașterea de copil o face pe o femeie mamă, că aceasta se datorează firii, ci creșterea copiilor o face pe femeie mamă. Iar asta se datorează voinței”⁴⁸.

Mama este totodată păstrătoarea tradițiilor strămoșești⁴⁹. Ea devine un erou, în sensul grecesc al termenului, adică „demn de o memorie eroică” (v. 2 Macabei 7,20-23; 26-29, 41)⁵⁰. În gândirea filosofică grecească femeia participă la idealul bărbătesc prin virtute și curaj, dar aici e vorba de curajul de a sluji, în vreme ce bărbatul se identifică „prin curajul de a conduce”⁵¹.

Observăm aici o reactualizare a figurii biblice a „femeii puternice”, femeia „cu resurse”. Așa era concepută ea în literatura sapiențială biblică, fiind accentuată în secolul IV de Sfinții Părinți. Iată ce zice Sfântul Ioan Hrisostom: „Bun prilej este să îi spun mamei (...) cuvântul acela profetic care spune: «Tu ești ca un măslin roditor în casa Domnului»” (Ps. 51,7)⁵².

Mama Macabeilor devine și ea, atât în concepția autorului biblic cât și a Sfinților Părinți din secolul IV o figură patristică „o mamă a neamului”; un „dascăl al tuturor”: „Nimeni, dar, chiar de ar fi ajuns la cea mai înaltă treaptă de bărbăție și răbdare, să nu socotească o rușine de a o avea ca dascăl pe această bătrână femeie”⁵³.

Dragostea de mamă, cu toate slăbiciunile ei de femeie, datorită vârstei și maternității, e caracterizată ca venind din rațiune și stăpânire de sine, înscriindu-i sentimentele dincolo de prezent, în veșnicie:

⁴⁸ *Omilia I la Sf. Macabei ...*, *Predici ...*, (PSB 14), p. 447.

⁴⁹ v. R. Doran, *The martyr a synoptic view of the mother and her seven sons*, în G.W. Nickelsburg & J.J. Collins, *Ideal Figures in ancient Judaism*, Society of Biblical Literature, Ann Arbor, 1980, p. 189-219.

⁵⁰ M.F. Baslez, *Persecuțiile ...*, p. 164.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Omilia I ...*, *Predici ...*, (PSB 14), p. 448.

⁵³ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a II-a la Sf. Macabei*, în *Predici ...* (PSB 14), p. 454.

„Pe această femeie să o imite părinții. Pe urmele ei să meargă mamele, femeile, bărbații ... oricâtă filosofie am împlini în viață, filosofia acestei femei e cu mult mai presus ...”⁵⁴.

Dar cu mult mai mult, chipul „Mamei Curaj”⁵⁵, este acela care a impresionat cel mai mult sensibilitățile evreiești și creștine, chip care nu a încetat să capete noi valențe, de-a lungul vremii⁵⁶.

În primul secol al erei creștine, mama simbolizează stăpânirea sentimentelor și suveranitatea rațiunii. De exemplu, în relatarea martirilor din Lyon în 177, Blandina este prezentată ca o „nobilă mamă”, culme a paradoxului, deoarece era și adolescentă și sclavă⁵⁷.

Pentru multe generații acest model de mamă și exemplu de curaj al tinerilor Macabei va crea un sistem de valori de mare anvergură duhovnicească pentru viața Bisericii.

De la cultul martirilor la mediatizarea valorilor

Evrei pioși, Macabeii au acceptat supliciul și moartea fără să protesteze, fiind convinși că vor fi răsplătiți în viața de apoi. Această speranță se prezintă ca o cheie, ce permite înțelegerea fenomenului extraordinar al încercărilor din viață și care vor fi exploatare în chip pozitiv de Sfântul Ioan Gură de Aur și de alți Sfinți Părinți: „Ea (mama) nu se uita la pământ, ci la toate bunătățile ce li se pregăteau”⁵⁸. Curajul de a înfrunța suferința îi este alimentat de speranța vie și de nezdruccinat: „Veselă și plină de curaj, a pornit la luptă cu multă

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ M.F. Baslez, *Persecuțiile ...*, p. 167.

⁵⁶ v. R. Doran, *The martyr ...*, în G.W. Nickelsburg & J.J. Collins, *Ideal Figures ...*, p. 217 u.

⁵⁷ M.F. Baslez, *Persecuțiile...*, p. 167.

⁵⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia I la Sf. Macabei ...*, în *Predici ...* (PSB 14), p. 447.

bucurie”⁵⁹. Credința în viața de apoi îi va face pe mulți creștini să fie adevărați luptători în încercările, greutățile și chiar acceptarea morții⁶⁰.

În panegiricile închinat mucenicilor, speranța în răsplata viitoare este exprimată prin metafore, care vorbesc de o adevărată încoronare. Imaginea coroanei ca simbol al nemuririi, corolar al laurilor, cu care se încununau atleții victorioși, revine de nenumărate ori. A fi încununat înseamnă că ești victorios, așa cum astăzi, la alt nivel și pe alte paliere, tinerii sportivi sunt încununați. Modelul rămâne, chiar dacă victoria sau biruința celor de azi este de altă factură. Dacă atunci biruința mucenicilor nu era vizibilă în arenă, ci reală în cealaltă lume, valoarea ei nu era mai puțin apreciată de Biserică. Mediatizarea valorilor, și atunci ca și acum, este o necesitate misionară și pastorală.

În Omilia despre martirul Iulian⁶¹, Sfântul Ioan Gură de Aur folosește aceleași metafore, care reflectă opoziția dintre recompensele pământești și cele cerești:

„Atleții de la luptele din stadion luptă, înving, sunt strigați și încununați în același stadion; cu atleții credinței nu-i așa: ei au luptat în veacul de acum și sunt încununați în veacul viitor; s-au luptat aici cu diavolul și au învins, dar sunt strigați (aclamați) dincolo”⁶².

La fel a făcut și Sfântul Vasile cel Mare, care într-o cuvântare de laudă la martirul Gordius opune, în mod sistematic, bunurile ce vor veni pedepselor imediate⁶³.

Modelul de suferință în încercări și suplicii ale martirilor este, pentru Sfinții Părinți, ocazia de a-i îndemna pe credincioșii Bisericii să-i imite pe aceștia în viața lor religios-morală⁶⁴. Martirul este model și

⁵⁹ *Ibidem*, p. 449.

⁶⁰ V. Saxer, *Bible et hagiographie. Textes et thèmes bibliques dans les Actes de martyrs authentiques des premiers siècles*, Berne, 1986, p. 231-237.

⁶¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici ...* (PSB 14), p. 506-517.

⁶² *Ibidem*, p. 507.

⁶³ v. F.X. Druet, *Langage, images et visages de la mort chez Jean Chrysostome* (collection d'études classiques 3, Faculté universelle Notre-Dame de la Paix. Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres 74) Namur, 1990, p. 228.

⁶⁴ v. R. Ziadé, *Les martyrs ...*, p. 281.

pentru obținerea biruinței asupra patimilor sau pasiunilor acestei lumi. Viața virtuoasă are aceeași valoare ca și martiriul. Clement Alexandrinul⁶⁵ ne spune că orice credincios care ascultă și împlinește poruncile este un „prieten al lui Dumnezeu”. Origen vorbește în *Îndemn la martiriu* despre o dispoziție sinceră a sufletului, ca valorizare a poruncilor divine⁶⁶.

Exemplul Macabeilor este folosit de Sfântul Ioan Gură de Aur ca temă pentru stăpânirea patimilor și căutarea virtuții.

Și Sfântul Grigorie de Nazianz, în introducere la *Cuvântarea a XV-a*, vorbește despre rațiunea care stăpânește peste pasiuni și coordonează cele două înclinații, ale virtuții și păcatului⁶⁷.

Exemplul Macabeilor este pentru noi, zice Sfântul Ioan, „un îndemn neîntrerupt pentru disprețuirea necazurilor și a suferințelor”, iar în lupta noastră cu „patimile păcătoase, mânia, pofta de averi, de trupuri, de slavă deșartă și de toate celelalte asemănătoare să arătăm tot atâta răbdare câtă filosofie au arătat aceștia”⁶⁸.

Plecând de la aceste exemple putem vorbi de o valorizare a exemplurilor biblice sau patristice pentru tinerii de azi.

Am să mă opresc asupra a două referințe din spațiul cultural imediat.

Un mare regizor rus și în același timp mare în spațiul european și chiar mondial a scris o carte. E vorba despre Andrei Tarkovski⁶⁹. Într-o mărturie pe care o face el scrie: „Absolutul poate fi atins numai pe calea credinței și a Creației. Singura condiție a luptei pentru propriul drept de a crea sunt credința și propria predestinare, disponibilitatea de a munci și intransigența. Creația are într-adevăr nevoie, din partea artistului, de „moarte la modul serios” (Boris Pasternak), în cel mai

⁶⁵ v. Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea a II-a, *Stromate* (PSB 5), București, Edit. IBMBOR, 1982, p. 276 u.

⁶⁶ v. H. Crouzel, *Mort et immortalité selon Origène*, I-III, *Bulletin de littérature ecclésiastique*, 79, 1978, p. 36-37.

⁶⁷ v. R. Ziadé, *Les martyrs ...*, p. 282-283.

⁶⁸ *Omilia I la Macabei ...* în Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici ...* (PSB 14), p. 449.

⁶⁹ v. Andrei Tarkovski, *Sculptând în timp*, București, Edit. Nemira, 2015.

tragic sens al cuvântului. Scopul artei este acela de a-l pregăti pe om pentru moarte, de a-i curăța și de a-i afâna sufletul, de a-l face să devină mai bun”⁷⁰. Iată câteva identități de ideal și valoare cu Sfântul Ioan Gură de Aur și cu actualitatea Bisericii.

Un film apărut de curând, *The Big Shot*, tradus (în românește „Brokerii apocalipsei”), în regia lui Adam McKay, prezintă, referindu-se la criza din 2007-2008, modul cum marile și complicatele formule financiare de pe Wall Street sunt transformate aici în emoție și în fapt artistic. Dar nu pentru calitățile sale cinematografice am făcut referință la această peliculă, ci pentru o secvență în care un personaj din film folosește un citat care zice: „În secret, toată lumea așteaptă să vină sfârșitul”. Adică lumea s-ar comporta ca și cum ar vrea să vină odată sfârșitul. Și de aici putem trage o concluzie, sau mai multe. N-ar trebui să ne comportăm unii față de alții, sau în adâncul inimii noastre, ca și cum ar conta doar aceasta: sfârșitul lumii. Nu trebuie să fim nici destructivi, nici autodestructivi. Învățăm și din trecut și din prezent și transmitem această învățătură urmașilor noștri, aceea de a fi responsabili și valoroși pentru trecut, prezent și viitor. Sau cum spune întâistătorul Bisericii noastre: „Să încercăm să fim statornici într-o lume schimbătoare. Aceasta este cea mai mare virtute a unui credincios”⁷¹.

Concluzii

Un exemplu biblic preluat și amplificat de un Sfânt Părinte are reverberații până în antichitate. Atât civilizația iudaică cât și cea creștină pun un accent deosebit pe educarea celor tineri și pe încercarea de a le inocula acestora tradițiile și exemplele cele mai elocvente ale înaintașilor.

⁷⁰ *Ibidem*, coperta a IV-a.

⁷¹ Cuvântul P.F. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române la deschiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești, 24 februarie 2016.

Sfântul Ioan Gură de Aur a realizat cât de importantă este formarea încă de tânăr; ideea de popor dreptmăritor centrat în jurul ideii de memorie textuală biblică și zicem noi patristică.

Învățătura pentru tineri o realizează Sfântul Ioan prin tensiunea poetică a cadrelor din Omilii I și II despre Macabei. Există o densitate emoțională în imaginile transmise prin cuvânt. Și pentru orice tânăr densitatea nu stă în simboluri cifrate, ci într-o stare de spirit pe care o resimte venind direct spre el dinlăuntrul cadrelor prezentate cu elocvență. Chiar dacă vorbește de suferință sau martiriu, rolul predicii, în concepția Sfântului Ioan, nu e acela să te pregătească pentru moarte, ci pentru viață, și încă o viață plină de noblețe și plină de valoare într-o comunitate de credință.

În mod surprinzător pentru noi, modernii, studiul fenomenelor de persecuție și interdicție, ar putea fi citit ca un marș spre intoleranță, ca o înfruntare a pluralismului. Învățăm din aceste exemple ce trebuie să ne pronunțăm în favoarea unei întrepătrunderi tot mai accentuate a religiosului cu universul social-politic, fără ca să ne pierdem identitatea creștină. Martiriul a fost o atitudine de excepție. A fost o alegere minuțioasă care n-a mai putut fi susținută când comunitățile au evoluat într-o Biserică a mulțimilor. Nu poate fi tăgăduit faptul că mărturia spectaculoasă a martirilor a dat o primă vizibilitate unei religii care se năștea. Eficacitatea figurilor și povestirilor în mediatizarea mesajului creștin ține de înrădăcinarea lor foarte precisă și de semnificația lor universală.

Desigur că e foarte greu ca învățătura și limbajul primelor veacuri creștine să găsească ecou în sufletul tânărului sedus de gadget-uri. Dar nu este înțelept a refuza întâlnirea cu Dumnezeu pe motiv că nu se încearcă mai des un *up date* al învățăturilor Sfinților Părinți. În ce constă prospețimea lor ne-o arată Sfântul Ioan Gură de Aur: a merge spre alții, adică a nu fi o Biserică închisă; a manifesta și a răspunde milosteniei lui Dumnezeu; a câștiga încredere în Biserică, diminuată din cauza păcatelor fiilor ei; a folosi un limbaj atrăgător și frumos. Și atunci Dumnezeu ne va da biruința, pentru că tinerii au știut să sufere.